

С ВЕЛИЧИЕТО НА ЧОВЕКА И ВОЖДА

(Образът на Георги Димитров в българската поезия)

СТЕФАН КОЛАРОВ

Още през 30-те години на нашия век българската прогресивна поезия открива и възвеличава Георги Димитров и неговия подвиг. Тематично това е свързано с конкретно историческо събитие, със съдебния процес в Лайпциг през 1933 г. и победата на подсъдимия комунист над хитлеристката клика. Но, от друга страна, интересът към голямата борческа личност се определя и от започналите идейно-естетически промени през този период, когато пролетарскореволюционната литература има да разреши главния и водещ проблем за новия герой на епохата, за очертаването на неговата характеристика и водещата му роля в живота и в творчеството. В лицето на изтъкнатия комунистически ръководител поетите почувствуваха яркото и неповторимо присъствие на един борец от нов тип, който се налага с мащабното си присъствие, с крупния си идеен и духовен ръст.

Още по време на процеса през 1933 г. Младен Исаев написва стихотворението „Да го спасим!“, в което преобладават призивният тон, мобилизиращият патос. С възхвалата на героичното в образа на героя, с неговия вдъхновяващ пример се открояват двете стихотворения на Крум Кюлявков — „Земно слънце“ (1934) и „Разстрел“ (1935). Докато в първото художествените средства не достигат, за да се очертае с нужното въздействие проблематиката, то значително по-убедително е второто — с баладичната си настройка и психологическо проникновение, с по-естественото и органично извеждане на идеята. Поетът е успял да намери онзи силен момент, който да внуши мотива за примера на Димитров, да открие неговото място и значение в делото на борците вътре в страната. Самата картина, която той е избрал, е силна и въздействаща — скоро двамата заловени комунисти ще бъдат разстреляни и в мига пред смъртта те намират опора у любимия вожд:

Всеки поглед бил кристален,
като слънчев лъч сиял.
Що очите си казали,
сам палачът не разбрал.

Но преди да екне залпът
над пригответия ров,
те извикали заедно:
„Да живее Димитров!...“

Характерният и силен поетичен момент започва именно оттук — сега, когато героите са мъртви, техните палачи ще трябва да изживеят мъчително тяхната изгуба и предсмъртния им вик:

Гръм!

Политнали във рова
две пронизани тела.
На войниците в душите
тежка легнала мъгла.

На войниците в душите
плахо трепнала любов
и повтаряло сърцето
тихо, тихо: „Димитров!“

Асоциативният елемент дава възможност на автора да разкрие с широта въздействащата сила на големия народен трибун и водач. Той преодолява тематичната скованост и се насочва към трактовка на образа, която по-късно се оказва особено плодотворна в нашата лирика.

Пак по това време — 1936 г. — създава своята поема „Георги Димитров“ един поет от фалангата на поколението, което след Христо Смирненски навлезе в нашата литература, възпитано от приповдигнатата поезия на пролетарския бард и горнилото на Септемврийската епопея от 1923 г. — Никола Ланков. Той използва народнопесенния стил, за да предаде дълбоката връзка на героя с народната съдба. Песента на момите-жетварки става изразител на мъката и жалбата, чрез нея се изповядват борческата решителност и упование да се следва повелята на общото дело, ръководната мисъл на героя от Лайпциг. Неговият образ тук е разкрит индиректно, като се налага преди всичко емоционалната действеност, идейният заряд на стиха. Запомнящият се колективен образ на девойките, които се обръщат към вятъра и изплакват тъгата си, издава стремежа на Ланков да покаже националния дух, като се проследят трайните черти, които свързват Георги Димитров с родината. Въпреки известна тезисност поемата изиграва своята роля в оня момент, дава възможност да се усети отношението към великия син на България.

Редица от поетите-партизани също посвещават стихотворения на подвига на Димитров — показателни в това отношение са „Георги Димитров“ от Кирил Маджаров и „Име“ от Иван Нивянин. В тях завладява изповедната съкровеност, те са наситени със задъхания ритъм на онова тревожно време. Виждаме как постепенно се очертават реалните измерения на един пример, който символизира величието на партията, нейната могъща ръководна сила. В по-богат интимно-емоционален план, като използва изключителната ситуация, Веселин Андреев в стихотворението си „Среща с вожда“ също е потърсил този момент за осъзнаването и преоткриването на светлия пример. Позивите, пуснати от съветския самолет, донесли димитровския боен поздрав, въодушевяват партизаните, вдъхват по-голяма увереност в бъдещата победа.

Възторжено-призивният елемент е неизбежен при разработката на темата за Димитров през годините на антифашистката борба. Поетите съзнателно търсят приповдигнатото настроение, повелителния зов, налагат героико-патриотичното звучене на мотивите, които оживяват пътя и победата на подсъдимия от Лайпциг, неговата ръководна роля в живота на партията и на международния пролетариат. По-разнообразни и богати на тоналност и мотиви са произведенията, създадени след народната победа на Девети септември. В тях Георги Димитров е олицетворение на възделената свобода, той е носител на победния устрем на масите и на тяхната воля за нов живот. Повечето от тях са написани в устна форма, но редица от нашите талантиви поети не са заглушили искрените нотки, топлото чувство, макар че понякога вземат превес и плакатността, и външната реторика, и изкуствената приповдигнатост.

С радостта от завръщането на Димитров в родината думи на приветствие и почит отправят и Димитър Полянов в „На другаря Димитров“, и Пантелей Матеев във „Вождът“, и Ламар в „Години“, и Младен Исаев в „Димитров“, и Крум Пенев във „В стихове не се побира твоят ръст“. . . Надделява прославата, величае се измннатият път, с увереност се гледа напред. Но ако досега народният вожд и учител се свързва с революционната борба, подсилва се внушението на чертите, нужни за суровите условия на класовия двубой, постепенно се дава превес на творческото, съзидателно начало, на социално-икономическите преобразования, които се извършват под ръководството на завърналия се в страната ръководител. Опит да улови живо и непосредствено образа на героя прави Младен Исаев в своето стихотворение. То въвежда в напрегнатото всекидневие на ръководителя, показва го откъм неговата делничност, като е явно, че поетът се стреми да отхвърли не-нужната декларативност и приповдигнатост:

Спи под бяла, ясна тишина града,
само той е буден, бди и мисли.
Вижда той: баражи, слънце и вода
и заводи с пещи трансмисии. . .

Вижда в хоризонта нови градове. . .
С мислите отлита надалече:
туй, що други са добили с вскове,
да достигнем ний в десетилетия.

И наведени, той чертае план,
как човека ще твори, в живота влюбен.
Ране плана под горешата му длан —
истинска поема за живота хубав.

Мотивите за мечтата и бъдещето често се преплитат в тази следдеветосептемврийска поезия с темата за Димитров. В „Нашият Димитров“ Веселин Ханчев открито заявява:

Нима с човешка възраст тясна
се мерят твоите мечти
и твоята велика класа?
Самият наш народ прекрасен,
самото бъдеще си ти!

Неспокойната поетическа мисъл дири реалните и нереалните очертания на днешния и утрешния ден. Контурите са уловени в едър план, налага се и ентузиазмът, напират радостта. Отсъствуват противоречията и сблъсъците, няма го драматизмът и напрежението, преди всичко акцентът се поставя на главната посока, на решителния удар — мечтите изпреварват реалността. Същият този възторг изпълва стиховете и на „Посвещение“ от Димитър Методиев:

Родината израства неусетно,
като във чудна приказка цъфти!
И както някога през боевете,
на поход с дръзките мечти,
пак партията води редовете
и пак под знамената ѝ развети
възторжени и млади крачим ний,

които бяхме с нея в тия дни!
И ние сме така, така щастливи,
че се родихме в тия времена,
че Димитров начело бе на нас
и в спомена за него ще сме живи!

Макар и в тези произведения да липсват изненадващите поетически ходове, да отсъствава сложният втори план, в който идеята да изпъква с вътрешната си многозначност, те са буден, неспокоен летопис на годините на масов ентусиазъм, на всеобщ народен подем. В тях има много устременост и широта, площадна обхватност, замах на авторското въображение, което не се ограничава само със суровата действителност, а, напротив — изпреварва започналото преустройство, постоянно търси бъдещето. Тук откриваме и една нова романтика — романтиката на строителния подход, която Вапцаров беше предвидил и възпял в своето прославлено стихотворение.

Новият ден е дошъл и затова радостта надделява, мъката, страданието са отстъпили мястото си на новото, което сега се ражда и съзрява. И точно образът на Георги Димитров става символ и обобщение на всичко, което е изминато, преодоляно, но и на всичко, което тепърва се ражда, на пътя, който трасира бъдещето. С вещина и открояващо се художествено майсторство е успял да превтори всичко това Божидар Божилов в две от най-сериозните си творби тогава: „Димитров“ и „Димитровград“. Още в първото стихотворение се налага живият пластичен рисунък, изпъква картината с множеството и гласа на народния водач. В самото въведение поетът е успял веднага да намери нужната му мащабност на изображение, като подтекстът е постигнат органично със замисъла:

Когато в пролетния хубав мрак
Димитров пред митинга заговори,
изправен до звездите едри чак,
и прави бързо със ръката знак —
изчезва в тебе всякаква умора.

Неспокойното, динамичното вълнение тук е фиксирано в топлия човешки жест, то е в задъханото мълчание. Божилов е избягнал помпозността, която много посредствени автори с лекота впитат в стиховете си, сполучлива е мярката на художественото внушение. Въпреки разказвателния тон описателността е избягната чрез съпоставката, напрегнатия ретроспективен аспект, органичното съчетаване на настояще с минало.

Тази къса поема от девет строфи, всяка от които съдържа пет стиха, оригинално възпроизвежда живия Димитров, силата на неговото въздействащо слово. В мажорната ѝ звучност сякаш са запечатани завинаги парливият дъх, треската, динамиката на онези първи свободни години. Благодарение на асоциативния стих житейските факти получават действеността на художествената условност и реалността се възприема по новому — свежа, чиста, близка. Към непосредственото впечатление се прибавя и размисълът, а това подсилва и субективното съдържание, още повече обогатява творбата, епическата ѝ разгърнатост получава нужното емоционално оцветяване:

И ето го: човешки прост, щастлив.
Говори: „Вашите мечти ще станат!“
А мислиш си — живота ни красив
ще стане, и в букака стар и див
заводи ще израснат към Балкана.

Ще тича вятър в младите жита,
на люляк ще мирише край шосето
и няма да се стреля из нощта,
не ще убиват стария баща,
не ще тупти в ужасен миг сърцето. . .

Говори той. В звезди града сияй.
Устата песента не съдържа вече.
Какво стоиш? Мечтай, мечтай, мечтай!
Върви с Димитров! Всичко свое дай
и гледай надалече, надалече!

Във финала се прибавя и призивният, дързост напират в младежките желания и мечти. Така Божидар Божилов е успял да покаже с едно значително обогатяване на изобразително-изразните средства образа на вожда. Грандиозността е постигната не чрез поза и маниерност, а чрез живото човешко откровение, чрез естествено преживяване.

Машабен, като излят е образът на Димитров, неговата фигура е като изсечена от мрамор на фона на митинга и въпреки това подкупващият глас, естествените жестове, близките и топли думи го правят за всеки от присъстващите скъп, сърдечен. Той държи в напрежение и същевременно увлича със своята интимност, с присъщата на всеки голям ръководител жизненост. Божилов открехва черти от неговата душевност, без да изпада в ненужни подробности. Но като силен и ярък символ изпъкват едрите звезди и те са, които сякаш внасят някаква тържественост, налагат лирико-субективната окраска, отвеждат към традицията на Вапцаровата образна система.

Втората творба — „Димитровград“ — е своеобразно продължение на идейно-художествения заряд в „Димитров“, на обобщението, което авторът е постигнал. Един силен „диптих“, в който майсторството на младия тогава Божидар Божилов проличава чрез гражданската ангажираност и актуалност. Откроява се отново пластиката на стиха с няколко запомнящи се детайла:

Тук няма град. Тук всичко е мечти.
Градът ще расне в идните години.
Но огън в есенния мрак пламти,
там, где огромен булевард ще мине.

Край огъня младежите мълчат.
Акордеона пее бойна песен.
Не съществуват трудности и смърт.
Не съществува дъжд и сива есен.

Във пустото, безкрайното поле
тъмнеят изкопи, греди миришат.
Под бледите звезди вървят коне,
локомотиви бяла пара дишат.

До образа на огъня ето ги пак звездите — двата символа взаимно се допълват и извисяват. Те определят и един нов аспект на трактовката на темата, който само е подсказан, но постепенно, с развитието на нашата съвременна поезия ще заеме едва ли не водещо място — това е аспектът на морално-нравствената оценка. В този чист младежки ентусиазъм, в това смело продължение на димитровските завети има не само физически стоицизъм, но и силни морални подбуди, духовен порив.

Хубав стремеж да се пресъздаде образът на Димитров извън шаблона на времето личи и от други стихотворения — например в „Татковите спомени“ от Радой Ралин или в „Баща“ на Павел Матев. В суровата фронтова действителност е оживял споменът за бащата и неговия разказ за срещите му с партийния водач. Така през две гледни точки — на стария комунист и на неговия син — се разкрива отношението към Димитров, към борбата за настоящето. И Павел Матев в своето стихотворение е потърсил връзката между две поколения, между две съдби — тази на Димитров и на детето с моряшка униформа, което той е прегърнал. Благодарение на своето емоционално виждане поетът е постигнал нужното му епическо пълнокръвие, за да изрази дълбокото, скритото съдържание на снимката, която е възпял.

Силен отзвук намира в нашата поезия от 50-те години преждевременната смърт на великия вожд и учител на нашия народ. Още през 1950 г. издателство „Народна младеж“ издава литературния сборник „Безсмъртният вожд“, а малко по-късно — през 1952 г. — и в издателство „Български писател“ излиза нов сборник — „Димитров ни води“. В тях са поместени редица произведения, свързани с Георги Димитров, с неговия живот и дейност, с вдъхновения му пример. Дълбоко и силно е изразена и скръбта от тежката и непоправима загуба, сполетяла народа и младата ни народна република, и то в един изключително важен и сложен период на преустройство и развитие.

Жестоката вест откликва в сърцето на ветерана на пролетарската ни поезия Димитър Полянов и той написва „Димитров не умира“. С болка е пропито и стихотворението на Николай Хрелков „На другаря Димитров“. Открояват се „На прощаване“ от Младен Исаев, „Живият вожд“ от Веселин Андреев, „Скръб“ от Добри Жотев, „2 юли“ от Ив. Давидков. . . В „Димитров се завръща“ Елисавета Багряна е описала траурния влак, погребалния марш, всенародната мъка и е потърсила оптимистичното внушение във финала:

Но не! Не е той мъртъв! Той говори —
на всички трудещи се — чрез гласа.
Той носи се по етера в простора
и буди, и извършва чудеса.

Димитров се завръща! Той живее —
в победата, в труда на всеки ден!
Чрез бригадирските ни песни пее. —
Той цял е в бъдещето ни вграден!

Драматическото преживяване в повечето стихотворения преминава в тази вътрешна решителност и категоричност, в непоколебимата убеденост, че вождът ще живее в делата на трудещите се от нова социалистическа България. Така е и в „Безсмъртният не може да умре“ на Христо Радевски. В стила на своята ударна комунистическа поезия поетът отреагирва болката по скъпата загуба и заявява:

Той нашто бъдеще е, той е нашта
в живота възпелтявана мечта!
Напразно своите удари ни праща
и в сълзи днеска дави ни смъртта!

Не е той на смъртта, а на живота!
Защото в бъдещето ни прозрее,
защото е Димитров и защото
безсмъртният не може да умре!

И поети като Богомил Райнов в „Димитров е с нас“ и Давид Овадия в „Доследния миг...“ се докосват до съкровени помисли, до силни напрегнати състояния, в които живо отеква скръбта. Но в това не се долавя униние, а излизат вярата в крайната победа, силата на димитровската правда. Давид Овадия е потърсил яркото патриотично внушение в своята изповед, за да разкрие безсърдечното на любимия ръководител, затова обобщението завладява:

До последния миг той е мислил, мечтал, работил,
до последния дъх за народа си той е изгарял,
за да бъде щастлив, за да бъде прекрасен животът
в нашта малка страна, в нашта малка, но горда България.

Голяма част от тези произведения трогват, защото са написани искрено, в тях звучи траурната музика на раздялата, но не са малко и стиховете, в които преобладава илюстративният подход: „Паметник“ от Хр. Лъжев, „Жив е“ от Сл. Чернишев, „Мавзолей“ от Б. Глогински и „Ти винаги ще бъдеш между нас“ от Л. Станчев, „Склонете се, победни знамена“ от Ив. Кръстев, „Любим баш на нашата родина“ от К. Масларски, „Безсмъртният вожд“ от Т. Харманлиев и др.

Сериозен опит още в ония години да обобщи образа на Георги Димитров да го разкрие с по-богата художествена инвентивност направи Блага Димитрова със „Стихове за вожд“ (1950) и особено с книгата „Име“, която е изградена върху редица стари стихотворения или преработени и допълнени с оглед на едно по-съвременно схващане и разбиране, обогатено вече и със зрелостта на авторското виждане. Под заглавието авторката неслучайно е поставила годините 1950—1971, по този начин тя рамкира своето съпричастие към една проблематика, която я вълнува с изключителната си сложност и значимост. Още в уводното стихотворение, чието заглавие е дало и заглавието на цялата стихосбирка, е отразено основното схващане за същността на едно величие на едно име:

Не стига един подвиг, една гибел,
не стига едно цяло поколение —
безкрайна върволица от потомци
безименно ще влага част от себе си
в легендата на едно име.

Как мъчно се гради, а колко лесно
— отвед открито — се опръсква с кал
и се разменя на безценица,
но най-жестоко се руши, когато
се величае едно име.

Блага Димитрова се връща към миналото, към своята „ранна среща“ с идеята за годините и с мъдростта у априлското виждане, от позицията на износната партийна преценка, свързана с преодоляването на култа към личността на Димитров, пресъздава неговата дейност и благотворния му път. Тя изобразява различни моменти от един изключителен живот, като се стреми да преодолее схемата, да избегне фасадната показност, иска да усети вътрешния смисъл на фактите, а не да ги поднася с тяхната оголеност и външна студенина. Характерна е за цялата книга „Име“ тая жива интелектуална съсредоточеност на авторката. Тя се стреми да прозре трайното, непреходното в богатата

ност на комуниста, да извая неговия образ с най-силните му и незабравими черти, като преплита в хрониката на събитията своята преценка. Вгълбеният размисъл значително разширява проблематиката, преодолява стереотипния подход към едно дело. Блага Димитрова не робува на вече постигнатото при трактовката на образа на вожда, тя се стреми да го пресъздаде със съвременната чувствителност, с неспокойния дъх на времето от 70-те години. Затова двата цикъла на книгата „Ранна среща“ и „Късна среща“ се налагат както с художествената документираност, така и с различния художествен почерк.

В ранните си стихотворения поетесата възкресява случки от живота на Димитров, пресъздава и преките си впечатления от него и търси повече достоверност, а понякога се поддава и на илюстративността. Докато в стиховете, написани през изтеклия период, вече проблематиката се налага с интимноизповедната си стойност, с богатството от вътрешни противоречия и размисли, които носят трудния момент на равносметката. Като има великия пример на Димитров, поетесата се стреми да види неговите измерения в своя път и в пътя на другите. Споменът за чутата реч я кара да погледне с нови очи и да прецени звучното българско слово, да чуе сякаш за първи път голямата мощ на българския език. Посещението в музея в Лайпциг, посоките на света, срещите с чужденци и споменаването на Димитров, всичко това поетесата се е опитала да разкрие през призмата на съвременната чувствителност, на ясната гражданска линия. Тя свързва Димитров с ежедневните прояви на света, прави интересна нравствено-психологическа съпоставка между неговото поведение и своето, по този начин не мумифицира образа, не го лишава от действеното му съдържание дори когато човекът вече го няма на земята. Затова обобщението е силно и завладяващо, то разкрива верен подход, стабилен художествен промисъл:

Променям спомена от неговия образ,
според това, което все ми липсва днес.
И този образ е богат и жив, и нужен,
щом времето не го руши, а обновява.

В „Име“ видната наша поетеса е потърсила своя Димитров в плана на общо-човешко-типичното, вложила е философска осмисленост, за да пресъздаде наистина яркото, неповторимото и с това трайното, вечното. Тя го търси във времето чрез идеите, които е завещал, и чрез перспективата на живота — в настоящето и бъдещето. Оттук идва значителната обхватност на теми и мотиви, всеки от които се доосмисля и допълва в съвремието. А това е плодотворно завоевание както за Блага Димитрова, така и за цялата наша поезия, тъй като се преодоляват инерцията, шаблонът и се намират нови аспекти, открояват се търсения с характерни прозрения, с налагаща се все повече в днешната ни лирика аналитичност.

Внимание в това отношение заслужават създадените през последните години поеми за Димитров. Макар и да са написани от автори с различни предпочитания и да представляват доста неравностойни постижения, те бележат онова плодотворно начало, което стана основно в периода след Априлския пленум. Преди всичко значително се обогати характеристиката на образа, в него се пречупиха актуални и важни съвременни въпроси и конфликти, разкри се индивидуалното виждане. Пораснала е художествената култура, засилена е нравствено-философската трактовка. Повечето от авторите, като Орлин Орлинов в „Георги Димитров“ и Стефан Поптонов в „Съд“ и др., запазват предпочитанието към конкретно-историческата сюжетност, но преосмислянето на фактите вече е по-задълбочено, изображението не страда от статичност, от плакатна показност.

В поемата си „Кормчията“ Венко Марковски налага епичния рисунък на претворяване, но за да намери нужната му психологическа убедителност, използва

„аз-формата“ на повествование. Острият идеологически сблъсък по време на Лайпцигския процес е предаден с приповдигнат тон. Героят с полемична страст заклеява фашизма и неговите представители, прави истинска защита на своето комунистическо верую, на партията-ръководителка на работническата класа:

Надменни, жалки юбермени!

О, вий тевтонци, с чиста кръв!

С нетленен плам е нашта вяра,

с неспиращ дух е нашта мощ!

Светът у нас е — труд и доблест,

у вас — разврат и алчна стръв,

нощта у нас е ден на радост,

у вас денят на страх е нощ.

Ний носим слънчеви простори.

Ний сеем нови времена...

Самата стихова метрика на творбата дава възможност за повече интонационни разграничения, за постигане на различни емоционални нюанси при характеризиране на поведението на героя. А вплитането на баладичния елемент подсилва внушението на идеята за могъщия Кормчия, който и сега, когато „Светът отново е разтърсен. Надвисва ядрена беда“, бди на своя пост като несменяем часовой на епохата.

В „Съд“ Стефан Поптонев е свързал априлското разкрепостяване в целия наш обществено-политически и културен живот с подвига на Димитров от Лайпциг. Въпреки прокравящия се репортажен маниер, който нарушава органичността на повествованието и намалява общото въздействие, в поемата се открояват искрени нотки, чувствува се желанието на автора да намери онези силни, неповторими черти от атмосферата на времето, в която живее и диша димитровският дух.

Този стремеж да се отрази съизмеримостта между думи и дела, да се огледа с априлска последователност настоящето изпъвка и в поемата на Орлин Орлинов „Георги Димитров“. Поетът е проследил огнения път на героя. Него го вълнува комунистическата му същност и затова той се стреми да посочи как се ражда и формира истинският комунист. Оттук той тръгва към настоящето, прави нужния му паралел между героя и неговите наследници. Полемичните нотки, суровият безкомпромисен стих подсилват въздействието на авторския замисъл. Орлин Орлинов се вълнува за духовния ръст на съвременника, за неговата димитровска закалка, за будната му гражданска съвест и отговорност — така той свързва героичното с нравствената преценка. Критичността определя редица размисли, засилва редица наблюдения върху съвременната душевност, разкрива енергичната, атакуваща позиция. В това отношение намираме още един характерен шрих от нашата днешна поезия — тя е по-настъпателна, по-гъвкава и решителна, когато се стреми да улови сложността на явленията. Орлин Орлинов остава верен на своя натюрел, неговият глас звучи силно и нападателно, безкомпромисно:

Да бъдеш димитровец —

не е толкова просто и леко!

Не е дума

за лесно изричане!

Да бъдеш димитровец —

значи да гледаш далеко!

Трябва обичане!

Трябва обрчане!

Да бъдеш димитровец —
 трябва, когато е зимна фъртуна —
 ти да бъдеш кокичето!
 И все едно дали зидаш,
 или лееш чугуна —
 да имаш замаха
 на Кольо Фичето!
 Да бъдеш димитровец —
 значи да си обикновен и скромен,
 да се не перчиш
 като паун надуг,
 да си редник по дух,
 та макар и със пост огромен,
 родов герб да ти бъде:
 всеотдайност и труд!

Ако авторът бе преодолял прокрадващата се на места публицистичност, поемата би имала повече художествена действеност. Невинаги той успява да овладее художествено интересните хрумвания и затова се нахвърлява органичната цялост на творбата, идейно-психологическата ѝ пълнота. Но със сериозната си проблематика „Георги Димитров“ се нарежда сред хубавите завоевания на димитровската тема в поезията.

Смелостта и дръзновението на Димитров по време на Лайпцигския процес многократно привличат поетите — и тези, които са съвременници, и тези, за които събитието вече е далечна история. Докато първоначалният отзвук е свързан с борбата за спасението на героя, с възторга и преклонението пред неговия подвиг, постепенно се наложи едно по-задълбочено изследване на този период от живота на комуниста-интернационалист. Една от най-хубавите поеми, посветени на Лайпцигския удар от 1933 г., е „Аз питам!“ на Стефан Цанев от неговата едноименна книга. Оригиналният замисъл отговаря на поставената задача, поетът изследва не толкова събитието, колкото психологията на борческата личност, нейната духовна мощ.

За да се усети и открие още по-ярко образът, Стефан Цанев търси онази силна документалност, която крият писмата, размислите, речите на Димитров, но извадките от тях в контекста на художественото цяло зазвучават доосмислени, по-богати и обобщаващи. Още в самото начало вместо пролог е цитирано писмо на Георги Димитров, в което той разказва накратко за тежкото положение, в което се намира, и цитира великолепен афоризъм на Гьоте: „Загубиш ли имот — не си загубил нищо. Загубиш ли чест — много си загубил. Загубиш ли смелост — загубил си всичко.“ Така във въведението идейно-емоционалният заряд е свързан със смелостта — чертата, която ще определя основната характеристика на задържаните.

Постепенно поетът намира онези асоциативни преходи, които дават възможност чрез мислите и чувствата да се достигне сърцевината на проблематиката, да се разкрие истината с цялата нейна историческа и идейна значимост. В „Монолог за мълчанието“, „Монолог за лъжесвидетелите“, „Монолог за думите“, „Малък монолог за палача“ се открояват нови страни от поведението на Георги Димитров, още по-отчетливо изпква неговата същност. За поета те са своеобразни „разрези в дълбочина“, чрез тях в поемата се налага неговият синтетичен поглед, който достига до нужната художествена обобщеност на материала, до една по-модерна трактовка.

Самата стихова структура, цялата композиция на творбата са подчинени на този дълбок вътрешен монолог на героя. Стаеният драматизъм, настъпателната

насоченост на резеца на мисълта, смелото атакуващо слово — всичко това е разкрито майсторски, по stefanцаневски. Полемичната задъханост възкресява автентичността на обстановката, очертава необикновения идеологически двубой. Отделни пасажки включват въпрос след въпрос, всеки от които в гравивна линия провокира или изобличава. Напрежението изпълва речта, прави я гъвкава и жива. Авторът е разместил съзнателно хронологичността на събитието, като отделните моменти са получили нужното художествено сцепление по линията на асоциативното изграждане и интелектуалното вълнение.

„Аз питам!“ е нравствено-философска поема, в нея изобразителният момент е подчинен на аналитичното начало, на живата и неспокойна рефлексия, проникната от духовен и идеен стоицизъм. Неочаквано изпълва мощната фигура на революционер от огромна световна марка. И заедно с това авторът е потърсил и непреходните стойности на подвига, успял е значително да надхвърли рамките на процеса, за да типологизира онези черти, които са вечни, които характеризират всяка голяма и силна личност, влязла в двубой със своето време.

Особено силно е авторовото „Обръщение“, то се явява своеобразна равностметка и оценка на разсъжденията в отделните монолози, доближава ги до читателя още по-плътнo, крие тревогата и въпросите, определени от нравствената чувствителност. Поетът сякаш е готов да отхвърли всякаква тържественост и помпозност, да апострофира онези свои събратя, които са склонни да приемат героичното държане на героя от Лайпциг само като пример на историческото минало. И иска да открие неговото съвременно съдържание, трайната му връзка с настоящето.

Когато Стефан Цанев изповядва: „Благодаря ти, другарю, аз минах през теб и продължавам нататък“, ние откриваме неговите сериозни идейно-естетически подбуди, разбираме откъде иде патосът му, провокиращата остра и дръзновена мисъл. В „Монолог за агитацията“ разобличава сивотата, фалша, празното словоблудство, утвърждава истинската вяра, която не се нуждае от разкрасяване и евтини лозунги. Във финала отново се налага раздвиженият тон, засилиният дръзновен порив, очертава се непримиримата позиция на будната гражданска съвест, обединяваща в едно оценките на герой-автор. Моралната победа извисява още повече смелия комунист.

Така Стефан Цанев е извел чрез силата на художествената правда димитровското начало на нашия социалистически живот — начало, което отразява неговото прогресивно развитие, днешното му априлско съдържание.

По сходен начин е потърсил „лайпцигската тема“ и я е разработил в поезията си и Христо Фотев. Показателно в това отношение е стихотворението „Аз трябва да те забравя...“ от книгата му „Обещание за поезия“. То също е написано в монологична форма, в него отново е особено силен мотивът за равностметката. Като на филмова лента преминава в съзнанието на героя всичко преживяно, съзатаен дъх отново той премисля своите стъпки. Поетът използва и вътрешния диалог — подсъдимият разговаря с председателя на съда и като страшен извод се налага характеристиката на фашизма, на неговата античовешка същност със страха, недоверието, измамата, голото насилие.

Поемата на Лъчезар Еленков „Димитровска държава“ е още една поетична хроника на богатия живот на вождя, на неговата многостранна дейност. Във финала прозвучава с обединяваща сила размисълът за творческото продължение на голямото дело на вождя:

В Димитровска държава,
сред птици и озон,
издигай длан корава,
съзидай хоризонт.

С почти вековна вяра
осъмва вятър млад.
Димитровче изгрява
край езеро и град.

Тъй както силна мисъл
от не едно чело
въртиш се ти, въртиш се,
Червено колело!...

През изтеклите десетилетия темата за Георги Димитров се наложи като ярка и силна тема, определяща висотата на гражданския патос и откровената изповедност, разкриваща порасналите идейно-естетически завоевания на нашата съвременна поезия. Всяко поколение преоткрива незабравимия образ, обогатява го, показва неговата многозначност и неизчерпаемост, продължава идеите на неговото дело.